

Минуле і сучасне Волині та Полісся: Історія сіл і міст Західного Полісся. Маневиччина. Матеріали XIII Волинської наукової історико-краєзнавчої конференції. – Луцьк, 2004. – С.148-150.

Олексій Златогорський (Луцьк)

**Євангеліє с.Кукли 1611 р. із фондів
Волинського краєзнавчого музею***

Книгописання в середньовічній Україні було досить помітним і важливим фактором культури. Воно не мало організованого характеру, як друкування книжок, і залежало від творчості як окремих майстрів-переписувачів, так і підтримки та ініціативи замовників-меценатів створення книжок.

Українська рукописна книга є не тільки результатом копіювання, а (у деяких випадках) самостійним літературним твором. Це стосується і Євангелія 1611 р., створеного Андрієм Яковичем із м.Старого Самбора у с.Кукли на Волині на замовлення луцького шляхтича Марка Жоравницького. За змістом книга є не лише відтворенням канонічних текстів євангелістів, а й своєрідною теологічною антологією, доповненою передмовами (“оглавлення”), текстами Феофілакта архієпископа Болгарського, “Збірником місячним”. Переписувачем також створено своєрідний “науковий апарат” – у передмовах до окремих книг зустрічаються посилання на окремі сюжетні мотиви. Наприклад, у передмові до Євангелія від Матвія п’ята глава означена як “о прокаженнемъ”, а далі йде посилання на подібні сюжети у главах Євангелій від Марка та Луки.

У тексті Євангелія є й певні пропуски та помилки, які виправляв та доповнював на берегах аркушів пізніший редактор – Філарет Городельський. Цікаві назви місяців року у “Збірнику місячним”: Септеврій, Октоврій, Ноеврій, Декаврій, Генуарій, Февруарій, Марот, Апрель, Май, Июнь, Июль, Август.

Євангеліє написано великим уставним почерком, на папері з водяними знаками, які нагадують літеру “Ж”.

Оригінальними у книзі є заставки та ініціали. Великі заставки розміщені на початку кожного розділу книги, малі – перед заголовками і передмовами та “Збірником місячним”. Заставки складаються із заручених перевитих ліній, які засновані на колі із вкрапленнями листків, квітів, гілок. Візерунок заставок виконано кіновар’ю і розмальовано зеленою, жовтою та синьою фарбами.

Особливістю книги є два маргінальних записи у кінцівці- колофоні, що визначають переписувача і замовника рукопису, а також редактора ієромонаха Філарета Городельського.

Традиція заміток на полях рукописів бере свій початок із часів поширення писемності. Мета записів, зрозуміло, була різною. Переписувачі книжок, перекладачі, читачі, власники, дарувальники, бібліотекарі, продавці, покупці книг протягом століть залишали на них свої неоднакові за значенням, обсягом та цінністю, але нерідко унікальні записи – від лаконічних побутових заміток до розгорнутих.

У даному випадку перший запис зроблено темним чорнилом уставним почерком: “изволеніе[м] о[т]ца, споспешеніе[м] с[ы]на, и свершеніе[м] С[вя]того// Д[у]ха. Списася сія книга гла[голе]мая Єв[анге]ліе б[о]жественни[х]// Матфея, Марка, Лоуки, Іоанна. Въ веси нари//цаемой Коуклях. Повеленіе[м] бл[а]гочестивого и х[ристо]//любивого п[а]на Марка Жоравницького соуща с[ы]на с[вя]тое// съборное апостолское в[ъ]сточное ц[е]ркве. В лето// о[т] с[ъ]зданія миру семь тысуща сто девятого наде//сять. А о[т] еже поплоти Рож[д]ества Г[оспод]а Б[ог]а// и сп[а]са нашего І[су]с Х[рист]а тысоуща// шесть со[т] перва[го] надеся[ть]// м[еся]ца февруарія// дня пятого// Рукою мно[го]грешна[го]// раба Б[о]жія А[н]дрея// Іаковича// родо[м] с ме[ст]а// Старого// Са[м]бо//ра”. Перебування переписувача із Галичини на Волині, мабуть, говорить по його професійну кваліфікацію і відповідну значимість у культурних колах. Інакше, не було б такої необхідності запрошувати його на Волинь – край, відомий своєю культурою переписування книжок. Праця переписувача у ті часи приносила певний прибуток – від 5 до 10 злотих. Для Марка Жоравницького, представника відомої та заможної на Волині родини, замовника Євангелія, ця сума не була значною.

Інший запис, зроблений світлішими чорнилами скорописним почерком є пізнішого часу: “все же сіє с[вято]е// Ев[анге]ліє в среде// исправи хуж//шій в еремон[асе]х// Филарет// реченно Городе[ль]ській// Року [1633]// Феврала [20] в дому с[вя]щеника// вом. отца Грегора// в воли Костю[ховской]// рука властна”.

У фондах Волинського краєзнавчого музею зберігається ще одна – друкована – книга (Євангеліє, Львів, 1636 р.) з маргінальним записом тієї ж особи, що дало привід Олені Огнєвій справедливо зазначити, що Філарет Горodelьський був не лише редактором книг, а й бібліотекарем православного Луцького Хрестовоздвиженського братства, який протягом 1633-1640 років приймав книги до братської книгозбірні.

Виготовлення книжки у період пізнього середньовіччя відбувалося не як суто механічний процес. Це була творча дія як самого переписувача, так і редактора, а також інших майстрів – художників, палітурників тощо. Цікавим у Євангелії з Куклів є і палітурка, обшита оксамитом, прикрашена металевими гравірованими пластинами.

Подальша доля книжки засвідчує належність її Михайлівській церкві с.Костюхновки (два записи на форзаці і печатка церкви на 1 аркуші).

Рукописне Євангеліє Андрія Яковича – пам’ятка не лише місцевого, а й всеукраїнського значення. Подальше його всебічне дослідження мовознавцями, істориками може виявити багато суттєвих доповнень до загальної картини культурного розвитку на українських землях XVI – початку XVII ст.

---

*Передруковано у: Маневиччина крізь віки. Науково-краєзнавчий нарис. – Луцьк, 2005. – С.278-80.

1. Богуславский Г.К. Волинские рукописные евангелия и апостолы. – М., 1897. – С.16-18.

2. Боянівська М. Переписувачі книжок як культурні діячі України. XV – перша половина XVII ст. – Львів, 1999.

3. Златогорський О. “Королева Марго”: що ховається за рядками // Луцьк молодий. – 2003. – 30 жовтня.

4. Євангеліє. 1611 р. (Волинський краєзнавчий музей, Інв.№ КДФ-2).

5. Огнева О.Д. Філарет Городельський – бібліотекар Луцького Хрестовоздвиженського братства // Минувле і сучасне Волині: Літописні міста і середньовічна культура. Матеріали VIII Волинської обласної історико-краєзнавчої конференції. 27-28 листопада 1995 р. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – С.33-34.

Мал.1. Кінцівка-колофон рукописного Євангелія 1611 р. із с.Кукли із записами переписувача і редактора.

1

2

3

Мал.2. Мистецьке оформлення Євангелія із с.Кукли: 1 – заставка, 2 – ініціал “В”, 3 - кінцівка.